

СЛОБОДНЕ ЕКОНОМСКЕ ЗОНЕ И РАЗВОЈ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ПРОЦЕСУ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА

Горан Поповић¹, Милимир Лојовић² и Огњен Ерић³

¹Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, Република Српска

²Висока школа за туризам и хотелијерство, Требиње, Република Српска

³Крајинапетрол а.д., Бања Лука, Република Српска

Сажетак: Слободне економске зоне су пут за раст производње, извоза и запослености. У неким, глобално значајним привредама слободне зоне су фактор раста и техничко-технолошког прогреса. У Босни и Херцеговини област слободних зона има одговарајућу легислативу, али су економски резултати још минорни. У Европској унији слободне зоне су значајне за економски развој, посебно за одређене регионе. Проблематика слободних зона се рјешава у оквиру комунитарне легислативе, преко царинских и других прописа. Посебно су важни прописи о заштити конкуренције јер су привилегије у зонама супротне правилима о заштити конкуренције на заједничком тржишту. Од Рудинговог извјештаја и Примароло групе, па до данас, Унија чини напоре на хармонизацији тих супротности. Европска унија је афирмисала модел развоја слободних зона. Босна и Херцеговина је у фази евроинтеграција, при чему је средином 2015. године ступила на снагу пуна примјена Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП). Његова примјена ће промијенити околности у отварању слободних зона, и прилив страних директних инвестиција (СДИ). Реално је очекивати да ће из ЕУ бити смањен интерес за инвестирање у слободне зоне у Босни и Херцеговини, док ће интерес неевропских, прије свега земаља из Азије порасти. Слободне зоне у Босни и Херцеговини могу постати мост за повољнији трансфер роба и технологија у Европску унију.

Кључне ријечи: Слободне зоне, привилегије, Европска унија, Босна и Херцеговина, СДИ.

Original scientific paper

FREE ECONOMIC ZONES AND DEVELOPMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE EUROINTEGRATION PROCESS

Goran Popović¹, Milimir Lojović² and Ognjen Erić³

¹Faculty of Economics, University of BanjaLuka, the Republic of Srpska

²College of Tourism and Hotel Management, Trebinje, the Republic of Srpska

³Krajina petrol a.d., Banja Luka, the Republic of Srpska

Abstract: Free zones are the way for increasing the production, export and employment. In some, globally significant economies, free zones are the factor of growth and technological progress. In Bosnia and Herzegovina, the field of free zones has appropriate legislation, but the economic results are still minor. In EU, free zones are important for economic development, especially in certain regions. The issue of free zones is being handled within the communitarian legislation, through customs' and other regulations. The regulations of the protection of competition are especially important because the privileges in zones are contrary to the rule of protection of competition in the common market. From Ruding's report and Primarolo group to the present, the Union is making efforts to harmonize these opposites. The EU has affirmed the development model of free zones opening. Bosnia and Herzegovina is at the stage of European integration, at which, in the mid-2015 Bosnia and Herzegovina came into the full implementation of the Stabilization and Association Agreement (SAA). It's application will also change the circumstances in the opening of free zones and inflows of Foreign direct investment (FDI). It is realistic to expect that the EU will show low level of interest for investing into free zones in Bosnia and Herzegovina, while the interest of non-european countries, especially Asian countries, will be increased. Free zones in Bosnia and Herzegovina could become the bridge for better transfer of goods and technologies into the European Union.

Keywords: Free zones, Priviledges, European Union, Bosnia and Herzegovina, FDI

УВОД

Пролазећи тешке транзиционе процесе на путу према Европској унији, Босна и Херцеговина на разне начине покушава превазићи проблеме економског развоја. Глобална финансијска криза је успорила евроинтеграције и раст економије Босне и Херцеговине (Хаџиахметовић, 2011). Пад економске активности 2009. године је настао због смањења ионако мале домаће потрошње, пада инвестиција и смањења екстерне тражње. Раст трговине је успорен, грађевинске активности и индустријска производња су пале, а незапосленост порасла. Доходак по становнику мјерен по куповној моћи, 2009. године је износио само 30% просјека ЕУ27. Већ у 2010. години је било блажих знакова опоравка (индустријска производња расте 1,1%, а извоз 28,8%). Ипак, стопа незапослености у јулу 2010. износи чак 43,2%. Према Истраживању радне снаге, рађеном по ИЛО, незапосленост је са 24,1%, колико је износила у 2009. године, порасла на 27,2% у 2010. години.

У 2014. години је остварен економски раст од свега 0,6%. То је скроман резултат обзиром да је у 2013. години раст био са стопом од свега 0,7% и то након благе рецесије (0,6%) у 2012. години. У Босни и Херцеговини је 2014. године, по први пут од 2009., регистровано смањење просјечног броја незапослених. Стопа незапослености у 2014. години је смањена за 0,6 % и износи 43,9%. Током 2014. године дошло је до повећања укупне вањско-трговинске размјене и дефицита услед двоструко више стопе раста увоза у односу на извоз. Скромна спољна тражња, временске непогоде, пад производње електричне енергије, те низак ниво извозних цијена резултирали су благим растом извоза. Нагли раст увоза услед јачања домаће тражње те санације штета од поплава у другом полугодишту, резултирао је падом покривености увоза извозом у односу на претходну годину. Инвестиције су биле подстакнуте скоком СДИ, које су у 2014. биле преко 80% веће у односу на претходну годину.

Иначе, развој босанско-херцеговачке

INTRODUCTION

Going through difficult transition processes on the way to European Union, Bosnia and Herzegovina is trying in many ways to overcome the problems of its economic development. The global financial crisis has slowed down the process of European integration and economic development of Bosnia and Herzegovina (Hadžiahmetović, 2011). The fall of economic activity in 2009 occurred due to the decrease of already low domestic consumption, the fall of investments and the reduction of external demand. The trade growth is slow, construction activities and industrial production are fell and unemployment rose. In 2009, the income per capita, measured by the purchasing power, was only 30% of the average of EU27. Just a year later, in 2010, slight signs of recovery were noticed (industrial production grows by 1,1%, and export by 28,8%). However, the unemployment rate in July 2010 is still 43,2%. According to the Labour Force Survey, conducted by the ILO, the unemployment, which was 24,1% in 2009, rose to 27,2% in 2010.

In 2014, the economic growth of only 0,6% was achieved. That is a modest result considering the fact that the growth in 2013 was only 0,7% and that was after the slight recession (0,6%) in 2012. In 2014, for the first time since 2009, Bosnia and Herzegovina faced the fall of the number of unemployed. The unemployment rate in 2014 was reduced by 0,6% and was 43,9%. During 2014, there was an increase in the total foreign trade and a deficit, due to the double growth rate of import compared to the rate of export. The modest external demand, bad weather, the fall of the production of electricity and low export prices altogether resulted in a slight increase of export. The sharp raise of import resulted by the strengthening of domestic demand and recovery after the flood damage in second half of the year, resulted in a fall of coverage of import by export, compared

привреде није могуће остварити из домаће акумулације, а 40-60 % инвестиција прије кризе је финансирано страним капиталом (државне стопе штедње износе свега око 10-12 % БДП). Сходно томе, релативно високе инвестиције (око 24-28 % БДП-а у периоду 2000–2007.) су финансиране дознакама, СДИ и кредитима. Смањење прилива је мултипликовало проблеме у Босни и Херцеговини већ крајем 2008. године, чије последице се примјете и данас.

Адекватна примјена слободних зона обезбјеђује повољне услове за привлачење СДИ. На основу свјетских искустава, слободне зоне су инструмент развојне политике, па би стога и у Босни и Херцеговини могле утицати на раст запослености, извоз и др. Већина европских транзиционих земаља је рјешавала своје проблеме отварањем слободних зона. То је аргумент да и у нашој земљи слободне зоне могу привући страни капитал и убрзати раст.

У модерној ери, слободне зоне имају економску, али и развојно-политичку улогу. Њихово отварање утиче на раст, запосленост и спољнотрговинску размјену. Слободне зоне дјелују на равномјеран регионални развој и структурне реформе. Економске и административне слободе у слободним зонама су економско-административне повластице и привилегије у односу на остатак привреде. Преференцијали и привилегије се односе на стриктно одређено подручје (зону). То могу бити мања подручја од неколико хектара, и већа, која се простиру на хиљаде квадратних километара. Зоне се могу лоцирати на територији једне, или прекограничним регионима више земаља.

Тип слободне зоне се веже за привредне области. Трговина, претовар, транспорт, складиштење, једноставније индустријске дјелатности су водећи у зонама типа Free Ports (FPs), слободним трговинским зонама (engl. Free Trade Zones-FTZs), и царинским складиштима. Индустрија, висока технологија и трговина су водеће области извозно производних зона (engl. Export Processing Zones-EPZs), слободних предузетничких зона (engl. Free Enterprise Zones) и научно-техношких паркова

to the previous year. Investments were encouraged by the raise of FDI, which were in 2014 over 80% higher than the previous year.

Otherwise, the development of BiH economy can not be achieved by domestic accumulation, and 40% to 60% of investments before the crisis was financed by foreign capital (state savings rate was only 10-12% GDP). Accordingly, relatively high investments (about 24-28% of GDP in a period 2000-2007) were funded by remittances, FDI and loans. The reduction of influx has multiplied the problems in Bosnia and Herzegovina by the end of 2008, whose consequences are still noticeable.

Proper implementation of the free zones provides favorable conditions for attracting FDI. Based on global experiences, free zones are an instrument of development policy, and according to that, in Bosnia and Herzegovina, they could affect the growth of employment, exports, etc.. Most European countries in transition dealt with their problems by opening free zones. This is an argument that in our country, free zones can attract foreign capital and accelerate the growth.

In the modern era, free zones have an economic and political development role. Their openings affect the growth, employment and foreign trade. Free zones affect the balanced regional development and structural reforms. Economic and administrative freedoms in free zones are economic-administrative privileges and prerogatives when compared to the rest of the economy. Preferences and privileges refer to strictly defined area (zone). That may be small areas of a few hectares, and larger, which may spread over thousands of square kilometers. Zone can be located on the territory of one country, or cross-border regions of more countries.

Type of free zones is linked to the economic field. Trade, overload, transportation, storage, the simpler industrial activities, are leading activities in zones like Free Ports (FPS), Free Trade Zones (FTZs), and customs warehouses.

(engl. Science Based Industrial Parks-SIPs). Финансије, осигурање, игре на срећу и туризам су заступљени у типовима слободних услужних зона (engl. Free Service Zones). Водеће области великих и свеобухватних слободних зона (engl. Comprehensive free zones) укључују готове све већ поменуте економске области.

Дакле, слободне зоне су географски дефинисана подручја унутар земље, или прекограничне области између више земаља у којима су посебно дозвољене слободна трговина и преференцијалне политике у односу на остатак земље. Могу се класификовати избором више критеријума. Према просторној структури, дијеле се на зоне територијалног или режимског типа. Територијални тип је бројнији и доминира у свјетској економији. Он подразумева посебно дефинисан простор са инфраструктуром високог квалитета и едуковано особље. Подразумијева и фискалне, монетарне и административне привилегије за фирме које послују у зони. У зависности од везе са домаћом економијом и политиком царинског надзора, постоје два подтипа ове врсте зона:

- отворени
- енклавски.

Енклавски тип (Free Ports-FPs, Free Trade Zones-FTZs i Export Processing Zones-EPZs) је строго дефинисана зона у којој се економска активност обавља уз мање директних утицаја и веза са домаћом привредом од отворених зона (Специјалне економске зоне - Special Economic Zones - SEZs, научно-технолошки паркови-Science Based Industrial Parks-SIPs, слободне услужне зоне - Free Service Zones). Отворени тип није стриктно дефинисан или одвојен од домаће привреде. Због тога, у односу на енклавски тип, има одређене везе са домаћом привредом. Слободне зоне, попут SEZs, примјењују и отворени и енклавски тип.

Режимски тип слободних зона нуди погодности за фирме које се налазе било гдје у земљи домаћину, ако су испуњени одређени критеријуми. Овај тип зона је слободни економски режим, а не слободна зона. Насупрот територијалном, он омогућава јаке везе са

Industry, high technology and trade are the main areas of Export Processing Zones (EPZs), Free Enterprise Zones and Science Based Industrial Parks (SIPs). Finance, insurance, lottery and tourism are represented in Free Service Zones. Leading fields of large and Comprehensive free zones include almost all of these economic fields.

So, free zones are geographically defined areas within a country, or a cross-border area between several countries with particularly permitted free trade and preferential policies in relation to the rest of the country. They can be classified by many criteria. According to the spatial structure, they are divided into two types, territorial and regime zones. Territorial type is more abundant and dominates the world economy. It implies in particularly defined area, with high quality infrastructure and trained staff. It also implies fiscal, monetary and administrative privileges for companies which operate in the zone. Depending on the connection with the domestic economy and policy of customs control, there are two subtypes of this zone type:

- open type,
- enclavian type.

Enclavian type (FPS, FTZs and EPZs) is strictly defined zone in which the economic activity is being performed with less direct influence and connections to the domestic economy of the open zones (SEZs, SIPs, Free Service Zones). The open type is not strictly defined or separated from the domestic economy. Therefore, when compared to the enclavian type, it has certain relations to the domestic economy. Free zones, such as SEZs, and using both open and enclavian type.

Regime type of free zones is offering benefits for companies located anywhere in the host country, if they meet certain criteria. This type of zone is a free economic regime, rather than the free zone. Unlike the territorial, it provides strong links with the local economy and allows foreign companies a free choice of the optimal location for their

локалном економијом и допушта страним фирмама слободан избор оптималне локације за њихове активности. На основу индустријске политике режимски тип се дијели на:

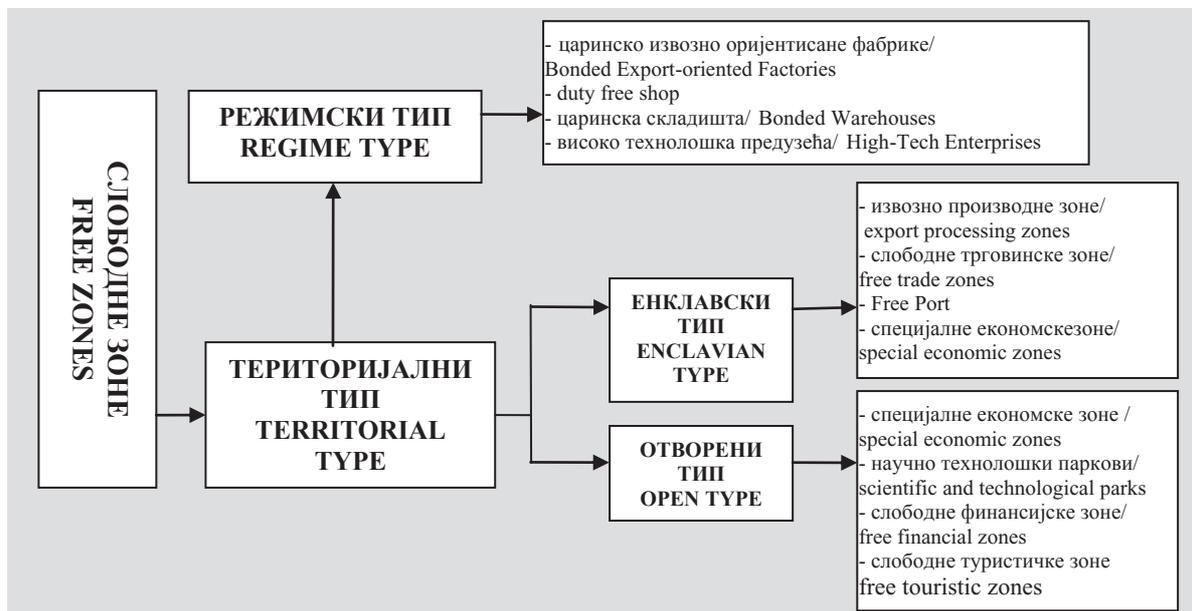
- царинско извозно оријентисане фабрике (engl. Bonded Export-oriented Factory).
- царинска складишта (engl. Bonded Warehouse).
- предузећа високе технологије (engl. High-Tech Enterprise).

Слободне зоне територијалног типа не морају остати енклавне и неповезане са остатком економије. Оне су само слабије повезане у односу на зоне режимског типа. Режимски тип може коегзистирати или еволуирати из територијалног типа и вице верса (нпр. у неким слабије развијеним земљама многи подстицаји и привилегије се користе и ван зоне). Претходно описана класификација слободних зона представљена је на слици 1 (Guangwen, 2003).

activities. Based on the industrial policy regime type is divided into:

- Bonded Export-oriented Factories,
- Bonded Warehouses and
- High-Tech Enterprises.

Territorial type free zones do not have to remain enclavian and disconnected from the rest of the economy. They are just less connected than the regime type zones. Regime tip can coexist or evolve from the territorial type and vice versa (eg. in some less developed countries, many incentives and privileges are also being used outside the zone). The previously described classification of free zones is presented in Figure 1. (Guangwen, 2003).

Слика 1. Територијални и режимски тип слободне зоне и њихова подподјела
Figure 1. Territorial and regime types of free zones and their subdivision

ПРАВНА СТЕЧЕВИНА И ЕКОНОМСКИ
ЕФЕКТИ ПОЛИТИКЕ СЛОБОДНИХ
ЕКОНОМСКИХ ЗОНА У ЕВРОПСКОЈ
УНИЈИ

Знатан број индустријских зона у Европској унији је означен као слободне зоне. Зоне као "Zona Franca de Barcelona" или "Free Zone Shannon" отворене су прије више деценија и успјешно привлаче инвестиције, и подстичу локални развој. Но, финансијски подстицаји нису једини разлог за инвестирање у зоне. У посљедње вријеме, нагласак је на пружања додатних услуга. Документи идентификације *acquis-a* у правном подручју слободних зона су Уговор о формирању ЕУ и Лисабонски уговор у дијеловима који се односе на:

- царинску унију, и
- конкуренцију.

**Слободне економске зоне и правила
конкуренције и државне помоћи у
Европској унији**

Неопходно је објаснити услове постојећег законодавства које детерминишу однос према конкуренцији и државној помоћи у контексту политике отварања слободних зона у ЕУ. Установљавање заједничког тржишта је довело до укидања царина и граничних прелаза међу чланицама (Јовановић, 2006, стр. 384–385.). То води бржем, једноставнијем и масовном кретању роба, капитала, финансијских услуга и људи, тј. мобилних фактора производње. Ово је поједноставило приступ тржиштима држава чланица и довело до раста међусобне конкуренције, јер државе нуде боље пореске услове за појединце и компаније у односу на окружење. Тако привлаче инвестиције и јачају своје економије. Проводе се и реформе пореских система у директном опорезивању, а нарочито у опорезивању пословних активности у циљу снижавања пореских стопа и ширења пореских основица. Неке државе су пореске стопе снизиле и приближиле нултој стопи, или их укинуле.

ACQUIS AND ECONOMIC EFFECTS
OF FREE ZONE POLICIES OF
EUROPEAN UNION

A significant number of industrial zones in the European Union is marked as free zones. Zones as "Zona Franca de Barcelona" or "Free Zone Shannon" were opened a few decades ago and successfully attract investments and encourage local development. However, financial incentives are not the only reason to invest in zones. Recently, the emphasis is on providing additional services. Documents of identification of the *acquis* in the legal field of free zones are an agreement on the formation of the EU and the Lisbon Treaty in the parts related to:

- Customs Union and
- Competition.

**Free zones and rules of competition and
state aid in the European Union**

It is necessary to explain the conditions of the current legislation that determine the relationship towards competition and state aid in the context of policy of the opening of free zones in the EU. The establishment of the common market led to the abolition of customs and border crossings between EU members (Jovanović, 2006, pp. 384–385.). This leads to a faster, simpler and mass movement of goods, capital, financial services and people, ie. mobile factors of production. This has simplified the access to the markets of the states members and led to the growth of mutual competition because countries offer better tax conditions for individuals and companies in comparison to the environment. This way, they attract investments and strengthen their economies. Reforms of tax systems in direct taxation are also being implemented, especially the taxation of business activities in order to lower the tax rates and spread the tax bases. Some countries have lowered tax rates, got

Да би се спријечиле или умањиле посљедице неправичне пореске конкуренције, Европска комисија је предузела одговарајуће мјере. Експертска група Комисије сачињава извјештај о питању неправичне пореске конкуренције, тзв. Рудингов извештај (Вукмирица и Шпирић, 2006, стр. 323). Формирана је и тзв. Примароло група, (engl. Primarolo Group) за писање посебног Кодекса о опорезивању пословне активности (engl. Code of Conduct for Business Taxation). Након усвајања извјештаја Рудинговог комитета, Савјет министара финансија чланица ЕУ (ECOFIN Council) је 1996. године одржао неформални тзв. "Верона састанак". Спроведена је опсежна расправа о документу Европске комисије "Опорезивање у ЕУ" (објављен 1996). У документу Комисија позива чланице на координацију у фискалној области. Он није правно обавезујући и не садржи правне санкције у случају непоштовања принципа Кодекса (присутна је само политичка обавеза чланица). Европска комисија је позвала чланице да се политички обавезу на поштовање принципа правичне конкуренције и суздрже од неправичне конкуренције у пореској сфери. Као резултат, Кодекс је утврдио потенцијално неправичне мјере у опорезивању пословне које утичу или могу утицати на реалокацију пословне активности у ЕУ. Осим овога, предвиђен је и посебан порески третман запослених, а којима се опет утиче или се може утицати на избор мјеста обављања пословне активности. То значи да Кодекс не одређује који су облици пореске конкуренције правични, а који нису, већ обезбјеђује пуно поштовање принципа супсидијарности и не утиче на расподјелу надлежности између чланица и Комисије. Листа мјера које су идентификоване као потенцијално неправичне обухваћене су оне које доводе до значајно нижег нивоа ефикасног опорезивања (укључујући и нулте пореске стопе) у поређењу са нивоом опорезивања уобичајеним за сваку државу чланицу. Мјере обухватају номиналне пореске стопе, пореске основице и друге елементе пореских обавеза на које се може утицати примјеном одговарајуће мјере. У извјештају о примјени Кодекса

closer to the zero rate, or abolished them.

In order to prevent or reduce the effects of harmful tax competition, the European Commission has taken appropriate measures. The Expert Group of the Commission prepares a report on the issue of unfair tax competition, the so-called Ruding's report (Vukmirica and Špirić, 2006, p. 323). They also formed the so-called Primarolo Group for writing the special Code on the taxation of business activities (Code of Conduct for Business Taxation). After the adoption of the Rudings Committee's report, the Council of State Finance Ministers (ECOFIN Council), in 1996, held an informal so-called 'Verona meeting'. Extensive discussion on the European Commission's 'Taxation in the EU' (published in 1996) has been conducted at this meeting. In the document, the Commission asks Member States to coordinate in the fiscal area. It is not legally binding and does not contain legal sanctions in case of violation of the principles of the Code (there is only a political commitment of the States). The European Commission has urged member states to commit themselves politically to respect the principles of fair competition and refrain from unfair competition in the tax sphere. As a result, the code has found a potentially unfair business taxation measures that affect or may affect the relocation of business activities in the EU. In addition, it's been scheduled a special tax treatment for employees, and which again affect or may affect the choice of places of doing the business. This means that the Code does not specify which forms of tax competition are fair, and which are not, but it ensures full respect for the principle of subsidiarity and does not affect the allocation of responsibilities between Member States and the Commission. The list of measures that have been identified as potentially unfair consisted of those that lead to significantly lower level of effective taxation (including zero tax rates) in comparison to the usual level of taxation for each Member State.

понашања из 1999. године, "Примароло група" је описала скоро 270 мјера које представљају преференцијалне пореске режиме у државама чланицама ЕУ. Од тога је чак 66 режима идентификовано као потенцијално неправично. У пракси, сваки критеријум је нејасан јер маргине пожељне (правичне) и непожељне (неправичне) пореске конкуренције нису децидно одређене. Разграничење се врши по дефиницији из Кодекса понашања (Kiegebeld, 2004, стр. 8–9) која гласи: "унапређивање релативне конкурентске позиције једне државе наспрам других се остварује кроз снижавање пореског оптерећења пословне активности и појединаца, у циљу да се задрже, привуку или поново привуку мобилне економске активности и одговарајућа пореска основица, без обзира да ли то представља трошак за друге државе или не." Дакле, одређена пореска мјера је неправична када одступа од "стандардне" пореске структуре у државама-чланицама и када има велики утицај на доношење одлуке о локацији и расподјели обављања привредних активности. Иако Кодекс није правни акт, чланице су на основу њега ипак преузеле обавезе:

Да не уведе нове пореске мјере које се сматрају неправичним у контексту Кодекса понашања, да поштују принципе предвиђене Кодексом у погледу вођења будуће политике, и да критички оцјењују да ли је нека нова мјера неправична или не.

Да преиспитају своје законе и праксу, водећи рачуна о принципима из Кодекса, и да у вези с тим (ако је потребно) промијене законе и праксу, и отклоне неправичне пореске мјере најкасније до 1.1.2003. године (5 година од ступања на снагу Кодекса).

Кодексом је предвиђена и размјена информација између држава-чланица као инструмент против неправичне пореске конкуренције. Предвиђа се да "у складу са принципима транспарентности и отворености, државе-чланице информису једна другу о постојећим и предложеним пореским мјерама које могу бити сврстане у оквир Кодекса. Нарочито, државе-чланице се позивају да

In practice, each criteria is vague because the desirable margin (fair) and undesirable (unfair) tax competition are not explicitly defined. Demarcation is being done as defined in the Code of Conduct (Kiegebeld, 2004, pp. 8–9.) which says: "improving the relative competitive position of one country versus another is accomplished by lowering the tax burden of business activities and individuals in order to maintain, attract or re-attract mobile economic activities and the corresponding tax base, regardless of whether it is the cost to other countries or not. " Thus, a certain tax measure is unfair when deviating from the "standard" tax structure in the Member States and when it largely affects the decision on the location and distribution of performing the economic activities. Although the Code is not a legal act, the members still took on their obligations based on it:

Not to introduce new tax measures which are considered unfair in the context of the Code of Conduct, to respect the principles of the Code in a matter of future policy, and to critically evaluate whether a new measure is fair or not.

To review their laws and practices, having in mind the principles of the Code, and according to these (if necessary) change the legislation and practice, and eliminate harmful tax measures not later than 1/1/2003 (5 years from the moment of Code coming into force).

The Code envisages the exchange of information between Member States as an instrument against unfair tax competition. It is anticipated that "in accordance with the principles of transparency and openness, Member States inform each other about existing and proposed tax measures which may be classified in the framework of the Code. In particular, Member States are encouraged to provide, by the request of other Member State, the information about any tax measures that can be seen in the context of the Code. " The exchange of information is important in the struggle against tax evasion

обезбиједе, на захтјев друге државе-чланице, информације о било каквој пореској мјери која се може посматрати у контексту Кодекса." Размјена информација је важна у борби против пореске евазије и избјегавања плаћања пореза. Осим тога, одредбе о забрани злоупотребе су фундаменталне у спрјечавању пореске евазије и избјегавања плаћања пореза. Одредбе о државној помоћи (енгл. *State Aid*) у члановима 107-109 (бивши чланови до 87-89 уговора о ЕУ) уговора из Лисабона су веома значајне. Јер, неке потенцијално неправичне пореске мјере је могуће сврстати у одредбе о државној помоћи (Поповић, 2009, стр. 205–207.). У члану 107 (бивши члан 87), став 1, предвиђено је да ће се "било која помоћ пружена од стране државе-чланице или путем државних извора у било ком облику који нарушава или може да наруши конкуренцију фаворизујући одређена предузећа или производњу одређених добара, и уколико то утиче на трговину између држава-чланица, сматрати неспојивом са заједничким тржиштем". У случају када се нека мјера сматра државном помоћи, није неопходно да је то обавезно пореска мјера, већ може бити у питању помоћ у било ком облику. Главни критеријум примјене члана 107, става 1. ЕУ уговора на пореске мјере је околност да мјера фаворизује одређена предузећа у чланици, што је изузетак од општег система опорезивања. Европска комисија наводи да подршка чланица давањем предности својим предузећима путем државних средстава која нарушавају конкуренцију (Вукадиновић, 2006, стр. 442.), није у складу с начелима заједничког тржишта. Из овог контекста се, уз неке изузетке искључују и:

- подстицаји за развој подручја са изразито ниским животним стандардом, или великом стопом незапослености;
- помоћ за бржи развој подручја гдје је животни стандард низак или је велика незапосленост, и регија из чл. 349., због структурног, привредног и социјалног стања;
- помоћ за унапређење провођења важног пројекта од заједничког европског интереса или за отклањање озбиљних поремећаја у

and tax avoidance. In addition, provisions on the prohibition of abuse are fundamental in preventing tax evasion and tax avoidance. The provisions on State Aid in Articles 107-109 (former Articles 87-89 of the contract of EU) from Treaty of Lisbon are very important. Because some potentially harmful tax measures can be classified as provisions on state aid (Popovic, 2009, pp. 205–207.). In Article 107 (former Article 87), paragraph 1, it is envisaged that "any assistance provided by the Member States or through state resources in any form whatsoever which distorts or may distort competition by favoring certain undertakings or the production of certain goods, and if it affects trade between member states, is deemed incompatible with the common market ". In a case that a measure is considered state aid, it is not necessary that it is mandatory tax measure, but may be considered help in any form. The main criteria for the application of Article 107, paragraph 1 of the EU contract on tax measures is the fact that the measure favors certain undertakings in the State, which is an exception to the general system of taxation. The European Commission states that support, which Member States provide by favoring their companies through State resources which distort competition (Vukadinovic, 2006, p. 442), is incompatible with the common market. From this context, with some exceptions, we can exclude:

- Incentives for development of areas with extremely low standard of living, and a high unemployment rate;
- Support for faster development of areas where the standard of living is low or unemployment is high, and the region of Article 349, because of the structural, economic and social state;
- Help in improving the implementation of an important project of common European interest or in remedying a serious disturbance in the economy of a Member State;
- Help in facilitating the development of

привреди неке државе чланице;

- помоћ за олакшавање развоја одређених привредних дјелатности или привредних подручја ако помоћ не утиче негативно на трговинске услове у мјери супротној заједничком интересу;
- друге врсте помоћи које Вијеће одреди својом одлуком на приједлог Комисије.

Комисија такође има овлашћење да прати системе помоћи у чланицама, и може одредити да се укине или измијени неки подстицај. Ако се не поштује, предмет подстицаја може да се преда Суду правде, те се корисник подстицаја може присилити да врати исти. Европска комисија спрјечава државну помоћ која нарушава конкуренцију када:

- конкурентност фирме настаје због нижих дацбина компензованих из државног буџета;
- је конкурентност створена као посљедица државних средстава;
- државна помоћ утиче на трговину између држава чланица;
- је државна помоћ селективна, за предузећа, индустрије, или одређене производе.

Претходне чињенице указују на строга правила конкуренције у ЕУ, и постојање "простора" у који могу ући различите врсте слободних зона. Правила понашања на заједничком тржишту, наметнута заједничком политиком конкуренције се у одређеној мјери могу легално избјећи ако се пословна активност одвија у зонама. Управо због тога, селекција потенцијалних локација и додјела права за отварање слободних су важан инструмент бржег развоја слабије развијених територија ЕУ.

Мјесто слободних економских зона у царинском закону

Регулаторни оквир слободних зона (који се односи на Царински закон ЕУ – Community Customs Code) је у консолидованој верзији усвојен 2005. године. Укључује општу одредбу за примјену Царинског закона ЕУ (engl. General

certain economic activities or economic areas if the aid does not adversely affect trading conditions to an extent contrary to the common interest;

- Other assistance that Council may determine on the Commission's proposal.

The Commission also has the power to monitor the helping systems in States, and may determine to abolish or amend some incentive. If ignored, the subject of incentives may be submitted to the Court of Justice, and the user can be forced to return the incentive. European Commission prevents state aid which distorts competition when:

- competitiveness of the company is due to lower duties compensated from the state budget;
- the competitiveness is created as a result of state resources;
- state aid affects trade between Member States;
- state aid is selective, for the company, industry, or specific products.

The mentioned facts indicate the strict rules of competition in the EU, and the existence of "space" in which many different types of free zones can access. Rules of conduct in the common market, imposed by the common policies of competition to a certain extent can be legally avoided if the business activity takes place in the zones. This is exactly the reason why the selection of potential locations and granting of rights for opening free zones are an important instrument of faster development of less developed EU territory.

Place of free zones in the customs law

The regulatory framework of free zones (which refers to the EU Customs Code - Community Customs Code) is in the consolidated version adopted in 2005. This includes the General Implementing Provisions in the

Implementing Provisions) у консолидованој верзији из 2006. године. Дакле, правни оквир ЕУ дозвољава установљење слободних зона на територији ЕУ. Оригинална легислатива датира од Директиве из 1969. и амандманима који су спојени у Царински закон ЕУ и представљени Регулаторном вијећу ЕЕС 1992. године (бр. 2913/92). Закон нуди оквир за све зоне у Унији, а посебно се бави слободним зонама и слободним складиштима у члановима 166 до 181. Царински закон дефинише два типа слободних зона:

- први тип: слободне зоне представљају ограду у оквиру које се држе робе стриктно под надзором царине;
- други тип: слободне зоне су у суштини исто што и царинска складишта.

Царинска складишта дефинише Уредба Савјета ЕЕЗ бр. 2913/92 (Царински кодекс) и Уредба Комисије ЕЕЗ број 2454/93. Поступак царинског складиштења обухвата: (а) робу која није из Уније, искључујући робе које подлијежу увозним дацбинама или мјерама трговинске политике, и (б) робу из Уније (углавном производи САП са правом на исплату извозних поврата) која подлијеже одређеним извозним аранжманима.

Роба из ЕУ, и она која није из ње, може бити смјештена у истим складиштима, ако се ове категорије могу разликовати и ако су лако доступне. Поступак царинског складиштења се завршава: пуштањем робе у слободан промет, стављањем под други царински поступак, реизвозом, предајом држави, или уништавањем под службеним надзором.

СЛОБОДНЕ ЕКОНОМСКЕ ЗОНЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ: СТАЊЕ И SWOT АНАЛИЗА

Област слободних зона уређена је одговајућим законима (*Закон о слободним зонама БиХ, 09/99* и *Закон о царинској политици БиХ, 93/08*). Слободна зона је дио царинске територије Босне и Херцеговине,

consolidated version from 2006. Therefore, the EU legal framework allows the establishment of free zones in the EU. The original legislation dates back to the 1969 Directive and amendments that are connected into the EU Customs Code and presented to the Regulatory Council of the EEC in 1992 (no. 2913/92). The Act provides a framework for all zones in the Union, and it particularly deals with the free zones and free warehouses in Articles 166 to 181. The Customs Act defines two types of free zones:

- The first type: free zones represent a fence within which goods are kept strictly under the supervision of customs duties;
- The second type: the free zones are essentially the same as customs warehouses.

Customs warehouses are defined by Council Regulation EEC No. 2913/92 (Customs Code) and Commission Regulation EEC No 2454/93. The customs warehousing procedure includes: (a) goods which are not from the Union, excluding the goods which are subject to import duties or commercial policy measures, and (b) goods from the EU (mainly products of the CAP with the right to the payment of export refunds), which is subject to certain export arrangements.

The goods from the EU, and the one that is not, can be located in the same warehouses, when these categories differ from each other and if they are easily accessible. The customs warehousing procedure is completed: by the release of goods to the free circulation, placing under another customs procedure, re-exporting, handing over the country, or by the destruction under official supervision.

FREE ECONOMIC ZONES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: STATE AND SWOT ANALYSIS

Area of free zones is organized by adequate laws (Free Zones Act of Bosnia and Herzegovina, 09/99 and the Law on Customs Policy of Bosnia and Herzegovina, 93/08). Free Zone is part of the customs territory of Bosnia and Herzegovina,

који је посебно ограђен и означен и у којем се привредне дјелатности обављају уз посебне дефинисане услове. Оснивач слободне зоне може бити једно или више домаћих или страних правних и физичких лица. Корисник зоне може бити њен оснивач, или друга правна и физичка лица. Слободна зона се оснива на подручју које има поморску, ријечну луку, или аеродром, отворене за међународни саобраћај, уз магистрални пут, магистралну жељезничку пругу и на другим мјестима гдје постоје услови за рад слободне зоне. Мора бити ограђена, означена и уређена тако да се промет робе, возила и лица у зони или из ње може одвијати само кроз одређене улазе и излазе из зоне. Слободна зона у Босни и Херцеговини има статус правног лица. Вијеће министара Босне и Херцеговине, на приједлог Министарства вањске трговине и економских односа даје сагласност за оснивање слободне зоне.

Оснивање слободне зоне је економски оправдано ако се на основу елабората о економској оправданости оснивања зоне и других доказа може оцијенити да ће вриједност робе која се извози из слободне зоне прећи најмање 50% укупне вриједности произведене робе која напушта слободну зону. Корисници зона не плаћају порезе и доприносе, осим оних за плате и накнаде (царине и тарифе се не плаћају на увоз у зону). Увоз опреме која се користи у слободној зони се изузима од плаћања царина и дацбина. Унос добара за пословну дјелатност у зону је ослобођен ПДВ. Фирме у зони не плаћају порез на добит у трајању од пет година. Робе произведене у зони се пуштају у слободну продају на локалном тржишту након плаћања увозних дажбина. Страни корисник може успоставити у зони властиту или заједничку банку, или осигуравајућу организацију. Инвестиције у слободну зону, трансфери профита и инвестиција су бесплатни. Привремене мјере и рестрикције предвиђене законом о вањској трговини и девизном пословању не примјењују се на извоз и увоз роба и услуга у зоне. Робе из зона се могу привремено изузети због тестирања, сертификавања, репарирања, увођења на

which is especially enclosed and marked, and in which the economic activities are carried out with the especially defined conditions. The founder of the free zone may be one or more domestic or foreign legal entities and individuals. User of the zone may be its founder, or other legal entities and individuals. The free zone is established in an area which has marine, river port, or the airport, which are open for international traffic, along with the main road, the main railway line and other places which have the conditions for operation of the free zone. It must be fenced, marked and arranged so that the movement of goods, vehicles and persons in the zone or out of it can take place only through certain entrances and exits from the zone. The free zone in Bosnia and Herzegovina is considered a legal person. The Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina, at the proposal of the Ministry of Foreign Trade and Economic Relations approves the establishment of a free zone.

The establishment of free zones is economically justified if on the basis of the study on the economic justification for establishing the zone and other evidence, it can be assessed that the value of goods exported from a free zone exceeds at least 50% of the total value of manufactured goods leaving the free zone. The zone users are not paying taxes and contributions, except for salaries and fees (customs and tariffs are not paid on imports into the zone). Import of equipment used in the free zone are excluded from paying taxes and duties. Entry of goods for business activity in the zone is excluded from VAT. Companies in the zone do not pay income tax for five years. Goods produced in the zone are put in free sale on the local market after import duties are paid. Foreign user of the zone can establish his private or shared bank, or insurance organization. Investments in the free zone, transfer of profit or investments are free. Temporal measures and restrictions provided by law on foreign trade and foreign exchange operations do not apply to the export and import of goods and services in the zone. Goods from the zone can be temporarily excluded for testing, certification, repairing, introduction to the

тржиште, и побољшања, уз обавезу да буду враћене у року од једне године. Постојеће слободне зоне у Босни и Херцеговини су: Вогошћа, Високо, слободна зона Холц д.о.о. Пурачић (Лукавац), и Херцеговина Мостар. Иако нуде повољности, слободне зоне су успјешне само у изолованим случајевима. Нема интегралног приступа запошљавању и СДИ, или примјени нових технологија итд.

market, and to improve, with the obligation to be returned within one year. The existing free zones in Bosnia and Herzegovina are: Vogošća, Visoko, free zone Holtz Ltd. Puračić (Lukavac), and Herzegovina Mostar. Though offering benefits, free zones have been successful only in isolated cases. There is no integrated approach to employment and SDI, the application of new technologies, etc.

Слика 2. Мапа активних слободних зона у Босни и Херцеговини
Figure 2. Map of active free economic zones in Bosnia and Herzegovina

Извор: Аутори преузели и прилагодили са: www.wikimedia.org
Source: Modified by authors; from web site: www.wikimedia.org

Користи од слободних зона не могу бити спонтане, јер траже дугорочно планирање у повољном политичком амбијенту. Све се усмјерава на раст продуктивности, извоз и развој високих технологија. Анализа свих релевантних фактора у Босни и Херцеговини указује на раскорак стварности и активног приступа развоју слободних зона и њиховом утицају на економски раст.

SWOT анализа. Један од узрока односа према слободним зонама је пословно окружење у Босни и Херцеговини. Стање пословног амбијента SWOT анализом идентификује кључне факторе од утицаја на будућност слободних зона. SWOT анализа за Босну и Херцеговину приказује отварање слободних зона у контексту Споразума о стабилизацији и придруживању. Анализом су обухваћени интерни фактори и екстерно окружење (фактори унутрашњег окружења су елементи снаге и слабости, а екстерног прилике и пријетње).

СЛАБОСТИ

- нестабилан пословни амбијент (висок ниво неформалне економије и корупције);
- недовољно прилагођен образовни систем потребама тржишта;
- неодговарајућа привредна структура;
- недовољно развијено јединствено тржиште Босне и Херцеговине (постоје ентитетске разлике у условима регистрације фирми, порезима на добит, доприносима итд.);
- не постоје адекватне површине за гринфилд инвестиције;
- изостаје јача подршка државних институција које се баве привлачењем инвестиција у слободне зоне; нема усмјеравања инвестиција и СДИ ка слободним зонама и подршке друштвима за управљање слободним зонама;
- нема довољно јаким и дугорочним подстицаја за улагања у слободне зоне;
- учешће „сиве економије“ је велико, па постојеће фискалне олакшице нису довољан стимуланс за улагања у слободне зоне;
- општа политичка нестабилност и

The benefits of free zones can not be spontaneous, because they demand long-term planning in a favorable political climate. Everything is focused on productivity growth, export and development of high technologies. The analysis of all relevant factors in Bosnia and Herzegovina indicates a gap between the reality and an active approach to the development of free zones and their impact on economic growth.

SWOT ANALYSIS. One of the causes of the attitude towards free zones is the business environment in Bosnia and Herzegovina. The state of the business environment, by SWOT analysis, identifies the key factors influencing the future of free zones. SWOT analysis for Bosnia and Herzegovina shows the opening of free zones in the context of the Stabilisation and Association Agreement. The analysis includes internal factors and external environment (factors of internal environment are elements of strength and weakness, and of external are opportunities and threats).

WEAKNESSES

- unstable business environment (high level of informal economy and corruption);
- educational system insufficiently adapted to the market needs;
- inadequate economic structure;
- underdeveloped unique market of Bosnia and Herzegovina (entity differences exist in terms of business registration, taxes on income, contributions, etc.);
- no adequate areas for greenfield investments;
- the lack of the strong support of state institutions dealing with attracting investments in the free zone; no guidance of investment and FDI towards the free zones and no support to companies for the management of free zones;
- no sufficiently strong and long-term incentives for investments in free zones;
- the participation of "shadow economy" is large, so the existing fiscal incentives are not sufficient stimulus for investments in free zones;

геополитички интереси дестимулишу прилив СДИ;
• велики дио Босне и Херцеговине земљишта под минама.

ПРИЈЕТЊЕ

- политичке нестабилности у Босне и Херцеговине и глобална економска кретања;
- бржи развој окружења у односу на Босне и Херцеговине;
- суочавање с конкурентношћу фирми земаља чланица ЕУ, па чак и земаља ЦЕФТА;
- велика отвореност економије и слаби механизми заштите домаће производње;
- одлив стручњака и младих људи;
- депопулације на руралним подручјима и концентрације у урбаним центрима;
- неповољни демографски и миграциони трендови и социјални проблеми;
- слободне зоне могу изгубити трошковну предност укидањем царина на увозну опрему поријеклом из ЕУ. У том контексту, производња у зонама се изједначава са производњом у сваком дијелу економског простора Босне и Херцеговине.
- усклађивање статуса увозне опреме има негативан утицај на еколошку одрживост.

СНАГЕ

- атрактиван геостратешки положај (близина ЕУ и медитеранских тржишта);
- индустријска традиција;
- добро постављена основна транспортна и енергетска мрежа;
- диверзификована производња енергије и сигурно снабдијевање;
- природни ресурси (шуме, руде, незагађено земљиште и воде, погодна клима итд.);
- инфраструктурне предности у већ изграђеним, и потенцијалним слободним зонама;
- изузеће плаћања пореза на добит (државна помоћ прилагођена правилима о државној помоћи);

- general political instability and geopolitical interests discourage FDI inflows;
- a large part of Bosnia and Herzegovina is under the land mines.

THREATS

- political instability in Bosnia and Herzegovina and global economic trends;
- faster development of countries in environment in relation to Bosnia and Herzegovina;
- dealing with the competitiveness of firms of EU member states, and even countries of the CEFTA;
- vast openness of the economy and weak mechanisms for the protection of domestic production;
- outflow of professionals and young people;
- depopulation in rural areas and high level concentration in urban centers;
- unfavorable demographic and migration trends and social problems;
- free zones may lose the cost advantage by the abolition of customs duties on imported equipment from the EU. In this context, production zones is being equal with production in every part of the economic part of Bosnia and Herzegovina.
- alignment of the status of imported equipment has a negative impact on environmental sustainability.

STRENGTHS

- attractive geographical location (proximity to the EU and Mediterranean markets);
- industrial tradition;
- well-established basic transport and energy networks;
- diversified energy production and secure supply;
- natural resources (forests, minerals, unpolluted soil and water, favorable climate, etc.);
- infrastructure advantages in already built, and potential free zones;
- exemption of income tax (state aid adapted to the rules on state aid);

ШАНСЕ

- неискоришћени ресурси (земља, радна снага и др.);
- интермодални транспорт (развој лука на ријечи Сави и боља веза са луком Плоче);
- могућност искориштења војне имовине у привредне сврхе;
- потенцијал за развој производње више фазе прераде;
- увоз опреме из трећих земаља (САД, Јапана, Кине, Индије, Сингапура, Јужне Кореје и др.) је и даље царински оптерећен, што слободним зонама отвара развојну перспективу;
- могућа су побољшања, ако због новог трговинског режима са ЕУ дође до промјене односа, и ако се значајно повећају улагања из земаља ван ЕУ (Босна и Херцеговина би тако постала мост за лаши приступ на заједничко тржиште ЕУ).

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА: ПРОЦЈЕНА УТИЦАЈА ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА НА ОТВАРАЊЕ СЛОБОДНИХ ЗОНА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Слободне зоне утичу на побољшање спољнотрговинског биланса и раст запослености. Робе из зона се могу пласирати и на домаће тржиште и тако супституисати увоз. Извозом се повећавају раст производње и девизни прилив, што утиче на боље кориштење производних капацитета, раст дохотка и продуктивности. Сматра се, да слободне зоне утичу и на екстерну конкурентност. Раст извоза због веће производње утиче на повећање увоза, па долази до раста робне размјене. Обим размјене је интересантан другим земљама, било да је ријеч о извозу, или увозу. Али, крајњи циљ је раст нето извоза и позитиван спољнотрговински биланс.

Пракса у свијету показује да је у првим годинама интензивног улагања у слободне зоне, увоз у зоне већи од извоза. Послије, извоз из

ОПОРТУНИТИЕС

- unused resources (land, labor, etc.);
- intermodal transport (development of ports on the Sava River and a better relationship with the Port of Ploče);
- possibility of utilization of military property for commercial purposes;
- the potential for the development of higher processing phase;
- equipment imports from third countries (USA, Japan, China, India, Singapore, South Korea, etc.) is still burdened with customs, which opens the development perspective for free zones;
- improvements are possible, if, because of a new trade regime with the EU, a change of the relationship occurs, and if investments from non-EU countries significantly increase (Bosnia and Herzegovina would this way become a bridge for easier access to the EU common market).

INSTEAD OF CONCLUSION: ASSESSMENT OF THE AFFECT OF EUROINTEGRATION TO THE OPENING OF FREE ZONES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Free zones affect the improvement of the foreign trade balance and the employment growth. Goods from the Zone can be placed on the domestic market and thus substitute imports. Export increases production growth and foreign currency inflow, which affects the better use of production capacity, the increase of income and productivity. It is believed that the free zones affect the external competitiveness. Export growth due to higher production affects the increase of imports, which leads to the growth of trade. The volume of trade is interesting to other countries, whether for export or import. But the ultimate goal is to increase net exports and a positive trade balance.

The practice in the world shows that in the first years of intensive investment in free trade zones, import in the zone are higher than export.

зоне више-мање превазилази увоз. Највећи нето извоз билеже неке зоне Индонезије, Кореје и Индије (51-56%). Компаративне анализе држава различитих нивоа дохотка потврђују хипотезу да се организацијом слободних зона остварује бржи раст извоза у односу на држава које то не чине. У макроекономском смислу, убрзава се раст и смањује незапосленост. Позитивне тенденције се огледају и у расту страних директних инвестиција.

Кључна претпоставка развоја економије Босне и Херцеговине је раст продуктивности, што се не може постићи искључиво компаративним предностима. Нека предност, као нпр. ниска надница, не може умањити губитке настале нижом продуктивности, јер она зависи искључиво од техничког прогреса и развоја нових технологија.

За раст продуктивности, есенцијална је улога државе. Зато, ако Босна и Херцеговина развој препусти слободној трговини и неокласичном алоцирању на несавршеном тржишту, тешко ће моћи достићи виши ниво економског развоја. Стога је важно разбити предрасуде о зонирању и развоју свих видова слободних зона. Све анализе показују да различите слободне зоне могу бити импулс економском и ширем друштвеном прогресу Босне и Херцеговине.

Стање у овој области не задовољава, посебно у контексту расположивих материјалних, људских и природних ресурса. Радикални заокрет у коришћењу потенцијала слободних зона би дао значајније резултате од неких других политика. Илустративни су недовољно кориштени потенцијали водених ресурса, урбаних агломерација, саобраћајних чворишта, и већи контингенти релативно јефтине радне снаге, што су кључни фактори развоја слободних зона.

Обзиром на фундаменталне посљедице евроинтеграција на привреду Босне и Херцеговине, неопходно је издвојити кључне моменте и реперкусије на слободне зоне:

- Убрзање процеса евроинтеграција ће посредно утицати на побољшање пословног амбијента, што ће посљедично довести до

Later, export from the zones more or less exceeds import. The largest net exports were recorded in some areas of Indonesia, Korea and India (51-56%). Comparative analysis of states with different levels of income support the hypothesis that the organization of free zones achieves the faster growth in exports compared to states without it. In macroeconomic terms, it accelerates growth and reduces unemployment. Positive trends are also reflected in the growth of foreign direct investment.

A key premise for the development of the economy of Bosnia and Herzegovina is productivity growth, which can be achieved only through the comparative advantages. An advantage, as low wages for example, can not reduce the losses incurred by lower productivity, because it depends solely on the technical progress and development of new technologies.

For increase of productivity, the state plays the essential role. Therefore, if Bosnia and Herzegovina culverts it's development to free trade and neo-classical allocation at an imperfect market, a higher level of economic development will hardly be achieved. Therefore, it is important to break down prejudices on zoning and development of all aspects of free zones. All analyzes show that different free zones can be an impulse to economic and wider social progress of Bosnia and Herzegovina.

The situation in this area is not satisfactory, especially in the context of available financial, human and natural resources. The radical shift in the use of the potentials of free zones would give better results than some other policy. Illustrative are under-utilized potentials of water resources, urban agglomerations, transportation hubs, and larger contingents of relatively cheap labor, which are the key factors of development of free zones.

Given the fundamental consequences of European integration to the economy of Bosnia and Herzegovina, it is necessary to sort out the key moments and the repercussions to free zones:

- Speeding up the process of European integration will directly influence the improvement of the business environment, which will consequently lead to an increase

раста СДИ и отварања нових зона.

- Пуна примјена једнаког трговинског режима са ЕУ води већем интересу неевропских земаља за улагања у слободне зоне (нпр. земље из Азије), јер оне немају преференцијалне споразуме са Европском унијом. Нове околности од Босне и Херцеговине могу учинити мост за пласман производа и технологија из тих земаља по повољнијим условима у односу на класичну размјену. Такве тенденције прати и значајан прилив СДИ из тих земаља.
- До уласка Босне и Херцеговине у Европску унију неће бити значајнијег раста СДИ из Уније. Јер, фирме из ЕУ због преференцијалног карактера могу своје производе и услуге извозити у Босну и Херцеговину под најповољнијим условима. Супротно, Босна и Херцеговина ће се до уласка у ЕУ суочавати са продуктивнијим фирмама из Уније. Ово ће смањити интерес европских фирми за улагања у слободне зоне.
- Либерализација трговине између Босне и Херцеговине и Европске уније ће довести до раста робне размјене. Обзиром на разлике у развијености ових економија, прве године либерализације ће пратити раст извоза из ЕУ у Босну и Херцеговину.
- За снажнију имплементацију политике отварања слободних зона у Босни и Херцеговини треба:
- уредити рад постојећих слободних зона увођењем јединствене регулативе у области слободних зона у складу с одредбама Закона о слободним зонама Босне и Херцеговине;
- отворити још слободних зона, али плански и економски оправдано;
- именовати посебно државно тијело (агенцију) за издавање дозвола и супервизију рада слободних зона;
- приоритет требају бити зоне намијењене производњама у слабије развијеним гранама;
- користити пореске, царинске, административне и друге олакшице за привлачење СДИ;
- обезбиједити квалитетну инфраструктуру;

in FDI and the creation of new zones.

- Full implementation of equal trade regime with the EU leads to the greater interest of non-European countries to invest in the free zones (eg. Asian countries), because they do not have preferential agreements with the European Union. New circumstances can make Bosnia and Herzegovina a bridge to sell products and technology from those countries in more favorable terms compared to traditional exchanges. Such tendencies are accompanied by a significant inflow of FDI from these countries.
- Until Bosnia and Herzegovina accesses the European Union there will not be a significant increase in FDI from the European Union. This is because the companies from the EU because of the preferential character can export their products and services to Bosnia and Herzegovina under the best conditions. In contrast, Bosnia and Herzegovina will until the entering to the EU to deal with the more productive firms in the Union. This will reduce the interest of European companies for investments in the free zones.
- The liberalization of trade between Bosnia and Herzegovina and the European Union will lead to the growth of trade. According to the differences in the development of these economies, the first year of liberalization will follow the growth of exports from the EU to Bosnia and Herzegovina.
- For significant implementation of the policy of opening free zones in Bosnia and Herzegovina the following should be done:
- the arrange of the work of existing free zones by introducing uniform regulations in the area of free zones in accordance with the provisions of the free zones of Bosnia and Herzegovina;
- opening more free zones, but planned and economically justified;
- appoint a special state body (agency) for the licensing and supervision of free zones;
- priority should be the zone intended for production in less developed branches;
- use of tax, customs, administrative and other incentives to attract FDI;

- комбиновати слободне зоне и друге институционалне облике (технолошке паркове, логистичке центре и предузетничке инкубаторе);
- промовисати слободне зоне из Босне и Херцеговине у Европи и свијету.
- provide quality infrastructure;
- combine free zones and other institutional forms (technology parks, logistics centers and entrepreneurial incubators);
- promote the free zones of Bosnia and Herzegovina to Europe and the world.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ/REFERENCES

Вукадиновић, Р., Д. (2006). *Право Европске уније*, Бања Лука–Крагујевац: Правни факултет у Бањој Луци и Центар за право ЕУ Правног факултета у Крагујевцу.

Вукмирица, В., Шпирић, Н. (2006). *Економска и монетарна интеграција Европе*. Бања Лука: Економски факултет.

Guangwen, M. (2003). *The Theory and Practice of Free Economic Zones: A Case Study of Tianjin, People's Republic of China*. Heidelberg: Ruprecht-Karls University.

Закон о слободним зонама у Босни и Херцеговини. Службени гласник БиХ бр. 03/02, 99/09.

Закон о царинској политици БиХ. Службени гласник БиХ бр. 57/04, 51/06, 93/08.

Јовановић, Н.М. (2006). *Европска економска интеграција*. Београд: ЦИД.

Kiegebeld, B. J. (2004). *Harmful Tax Competition in the European Union: Code of Conduct, Countermeasures and EU Law*. Kluwerlaw and Rotterdam: Foundation for European Fiscal Studies, Erasmus University.

Лисабонски уговор ЕУ, пречишћена верзија преведена на Хрватски језик. Преузето 12.05. 2015. са: <http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonски-prociscena.pdf>

Поповић, Г. (2009). *Економија Европске уније – Макроекономски аспекти и заједничке политике*. Бања Лука: Економски факултет.

Хаџиахметовић, А. (2011). *Економија Европске уније*. Сарајево: Сарајево University Press.

Commission Regulation (EEC) No. 2454/93 of 2 July 1993 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Community Customs Code.

Council Regulation (EEC) No. 2913/92 of 12 October 1992 establishing the Community Customs Code.